

ПСИХОЛОГО-ОСВІТНІ ТА ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

УДК 159:34(05)

DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2025-1-30>

Світлана МАЙДАНЕНКО

кандидат педагогічних наук, доцент

(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
svetlana-maj@ukr.net

ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИМИ У КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розкривається важливість психологічної підготовленості поліцейських для ефективного реагування в кризових ситуаціях. Кризові ситуації, з якими стикаються поліцейські у своїй діяльності, мають високий рівень стресу та невизначеності, що значно ускладнює процес прийняття рішень. Такі ситуації можуть мати різноманітні форми – від інцидентів на місці злочину до надзвичайних подій, що вимагають миттєвого реагування. Психологічно ці ситуації характеризуються підвищеною напругою, емоційними перевантаженнями і необхідністю швидко адаптуватися до змінних умов. Успішне управління кризовими ситуаціями вимагає від поліцейського високої стійкості до стресу, здатності швидко оцінювати загрози і приймати обґрунтовані рішення. Емоційна стійкість і психологічна підготовленість стають важливими чинниками для підтримання професіоналізму у таких умовах.

Ключові слова: *готовність, кризові ситуації, прийняття рішень, стрес, адаптація.*

Постановка проблеми. Проблематика психологічної готовності поліцейських до прийняття рішень у кризових ситуаціях є надзвичайно актуальною в сучасних умовах. Професійна діяльність поліцейських передбачає необхідність швидкого реагування, емоційної стійкості та здатності ухвалювати обґрунтовані рішення у стресових ситуаціях. Ці якості критично важливі для забезпечення громадського порядку та безпеки.

Мотиваційна готовність, як ключовий компонент психологічної підготовки, значною мірою впливає на ефективність навчальної діяльності здобувачів освіти та їхню подальшу професійну успішність. Мотивація досягнення успіху, що формується в процесі навчання, є визначальним чинником професійного самоствердження та адаптації до складних умов діяльності. Сучасні виклики, включаючи повномасштабну війну в Україні, створюють додаткові труднощі у підготовці поліцейських, зокрема через високий рівень психологічного стресу та невизначеність майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Психологічні аспекти діяльності поліцейських давно привертають увагу дослідників, оскільки специфіка їхньої роботи висуває особливі вимоги до кожного співробітника. Гельбак А. М., зазначає, що дослідження, проведені в зарубіжних країнах, показують, що стрес і зниження благополуччя виникають тоді, коли люди чутливі до сприйняття зовнішніх стимулів і в той же час не мають достатніх

внутрішніх ресурсів, щоб трансформувати або змінити негативні впливи свого оточення [1]. Вчена розглядає також поняття невизначеності як невід'ємної характеристики професійних ситуацій в роботі поліцейських. Вона вважає, що професійна діяльність працівників Національної поліції характеризується екстремальним, нестандартним характером і високим ступенем невизначеності, причому найскладнішими є ситуації, в яких орієнтири для прийняття рішень є розмитими. Здатність фахівця успішно функціонувати й виконувати поставлені завдання в умовах постійних змін і невизначеності сьогодні є однією з найважливіших компетентностей наголошує вчена [1].

Науковці О. Я. Чебикін, В. А. Абабков присвятили свої праці вивченню питання проблеми стресостійкості особистості. На відміну від О.Я. Чебікіна та В.А. Абабкова Є. Потапчук більш поглиблено вивчає це питання з точки зору гендерного аспекту. Вчені Л. Карамушка, Е. Помиткін займаються вивченням питання психічних особливостей особистості в умовах воєнного стану.

Вивчаючи наукову літературу ми прийшли до висновку, що сучасна психолого-педагогічна література містить недостатньо досліджень щодо мотиваційної складової готовності здобувачів освіти – поліцейських до освітньої діяльності. Це породжує протиріччя між значенням мотивації у професійній підготовці та відсутністю системних програм її розвитку. Мотиваційний компонент визначає ставлення здобувачів освіти до навчання, їхню здатність працювати у кризових ситуаціях, що має вирішальне значення для професії поліцейського.

Постановка завдання. З огляду на вищезазначене, стає актуальним вивчення проблеми прийняття рішень поліцейськими у кризових ситуаціях.

Виклад основного матеріалу дослідження. У поліцейських виникають ситуації різного характеру як екстремальні ситуації так і ситуації внутрішнього дисбалансу. Це залежить від духовного рівня працівника поліції його власних цінностей та поглядів які суперечать вказівкам керівництва. Таким чином виникає питання готовності до прийняття рішень та дій у невизначених ситуаціях. Саннікова О. П. зазначає, що людина у стані невизначеності проявляє наступні форми поведінки як тривога та дискомфорт; придушення та заперечення; уникнення; може бути деструктивна поведінка [6]. Цікавою є думка Гельбак А. М. яка розглядає невизначеність як динамічну характеристику що, в свою чергу, передбачає активність особистості в умовах змін, оволодіння новими метакогнітивними навичками, що дозволять подолати протиріччя, породжені даною ситуацією чи завданням [1]. Також треба зазначити, що робота поліцейського не може бути регламентована інструкціями як треба себе поводити в певній ситуації і немає таких нормативно правових актів з вказівками який саме повинен бути стиль діяльності у даної особистості. Успіх в діяльності поліцейського це вміння самостійно приймати рішення в будь якій ситуації для вирішення професійних завдань. Гельбак А. М. дає визначення прийняття рішення в ситуації невизначеності, на її думку це процес прийняття рішення працівниками поліції в ситуації невизначеності орієнтирів пошуку, який представляє собою систему когнітивних дій, що регулюються на раціонально-свідомому та ірраціонально-інтуїтивному рівнях психіки і сприяють ефективному виконанню професійних завдань [1]. Вона доводить, що процес прийняття рішення – це складна система, що об'єднує в собі когнітивні процеси (мислення, пам'ять, прогнозування, сприйняття, уява), за допомогою якої повноцінно можна оцінювати фактори професійної ситуації і повноцінно реалізовувати оперативно-пошукові заходи. Психологічний механізм прийняття рішення залежить від інформаційної наповнюваності та ступеню визначеності професійної ситуації [1]. Але поза «кадром» залишається *психологічна готовність поліцейського до прийняття рішень у кризових ситуаціях*. Готовність поліцейського до прийняття рішень у кризових ситуаціях розглядається нами як знання і вміння оперувати власною поведінкою плануванням, керуванням, контролем і корекцією завдань у процесі роботи та внутрішній стан поліцейського, який сприяє вірній продуктивній діяльності у кризовій ситуації.

Готовність як складний особистісний стан, з нашої точки зору, може простежуватись у діяльності поліцейського як показник оперативних чітких дій які дають позитивні результати.

Накреслимо, що поліцейський, який не вміє контролювати емоції не може швидко, чітко, вірно та безпомилково прийняти рішення у кризовій ситуації. Тому кожний поліцейський повинен навчитися цьому. Тільки усвідомлене життя та постійний аналіз емоцій може дати позитивний результат. Наші пращури вчили дітей ще з сіми років цьому. Як вони це робили? Пояснювали дітям що таке емоція і що таке почуття, які почуття руйнують людину, а які навпаки дають можливість їй йти по сходинках духовного зростання. Особистим прикладом показували як треба жити вірно та називали ті почуття які вони проживали. Батьки говорили дитині, не навчисься керувати емоціями, тобою будуть керувати, твоїм мозком. Діти зараз не вміють керувати емоціями, як і ті хто їх виховує.

Тільки стан внутрішнього спокою може дати можливість поліцейському усвідомлено та вірно прийняти рішення у скрутній ситуації. Над цим треба працювати. Тільки щоденна робота над собою дасть можливість контролювати емоції та позбавитися від негативних емоцій. Піднятися на більш високий духовний рівень. Таке почуття як любов повинно стати головним у того хто обрав шлях служіння людям та країні.

Гельбак А. М. зазначає, що у ситуаціях низького рівня невизначеності правоохоронці переважно використовують формально-логічне мислення для прийняття рішень, тобто застосовують існуючі алгоритми поведінки до конкретної ситуації. У сценаріях середньої та високої невизначеності правоохоронцям доводиться покладатися на інтуїтивні механізми аналізу ситуації та прийняття рішень. У ситуаціях високого ступеня невизначеності вони керуються методом спроб і помилок та випадкового успіху [1]. Ще раз накреслимо на важливості саме психологічної підготовки поліцейських.

Владимиров М.В. говорить, що у процесі психологічної підготовки поліцейські повинні отримувати знання про різні аспекти людської поведінки та соціальної динаміки. Він зазначає, психологічна підготовка має бути постійною та повинна бути відображена в професійній діяльності поліцейських [2]. На думку Владимиров М.В. для того, щоб поліцейські ефективно могли працювати під час воєнного часу в тяжких умовах яким притаманні напруження та стрес працівники повинні мати високий рівень стресостійкості, вміти керувати свої емоції, виносити об'єктивні судження, не піддаючись впливу емоційних факторів. Здатність ефективно спілкуватися з колегами, командами, керівництвом. Належна комунікація необхідна для координації дій та забезпечення ефективної роботи в умовах воєнного стану [2]. Необхідно також звернути увагу на професійну деформацію поліцейських. А саме як професійні обов'язки впливають на психологічну зміну особистості. Ми маємо на увазі її сприйняття навколишніх подій, характер, поведінку, цінності та мотивації. Як говорить Владимиров М.В., це може призводити до нездатності розпізнавати поведінку людей та реагувати на неї вчасно, що загрожує безпеці як працівника, так і громадян. Крім того, професійна деформація може спричинити погіршення морально-етичних якостей, таких як довіра, справедливість та інші, а також зростання рівня агресивності та насильства [2].

Зазначимо, що одна із поширеніших форм професійної деформації поліцейських є тунельна зорова атрофія (TZA). Причини виникнення цієї деформації стрес та постійна напруга. Як результат поліцейські втрачають здатність сприймати весь обсяг інформації який вони отримують. Поліцейські в такому стані не бачать загальну картину та зосереджені на конкретній ситуації або об'єкті. На жаль це призводить до суттєвих помилок та негативних наслідків. Сам поліцейський в такому стані втрачає здоров'я як фізичне так і психічне.

Як зазначає Владимиров М.В., процес формування (самоформування) психологічної готовності працівників поліції до службової діяльності є складним і багатоаспектним. Його

складність обумовлена перебудовою особистості громадянина, що прийшов на службу в органи внутрішніх справ, в особистість фахівця, професіонала правоохоронної системи. Багатоаспектність окресленого процесу обумовлена необхідністю розвитку у співробітників психологічної стійкості, багатьох професійно значущих особистісних якостей, рис характеру, а також системи знань, умінь і навичок відповідно до вимог професійної діяльності [2].

О. Євдокімова під психологічною стійкістю визначає цілісну характеристику особистості, що забезпечує її стійкість до стресогенного впливу важких ситуацій [3].

Що ще руйнує людину як психічно, так і фізично? Складне запитання. Прочитуємо себе, бо і в інших роботах на інші теми ми про це вже писали. Ми живемо у складний для України час. Ставимо собі питання, чому ми погано живемо. Чому все не так як хотілося б. Чому десь за кордоном краще. Можливо, ми жили б краще, якби пам'ятали і дотримувалися законів, про які забули, а багато хто про них навіть і не чув. І головне пам'ятали, що ми люди, які були створені за подобою та образом Божим. Планета Земля для людей, а не для нелюдей. Наші пращури не були рабами, мовили на рівних до Богів. Україна буде жити і процвітатиме оскільки вона єдина з Богом. Один із законів – універсальний закон золотого перетину – він нам говорить про пропорції, що визначають гармонію [4]. Тільки гармонійна та цілісна людина може бути здоровою як психічно так і фізично. Така людина приймає рішення в стані спокою та живе по совісті. Гармонійній людині непритаманний стан вигорання, ким би вона не була за професією – поліцейським чи вчителем. Мудра людина не та, яка усіх перемогла, мудра людина та, яка побудувала процес так, щоб усі складові між собою правильно взаємодіяли, правильно поєднувалися, робили один на одного взаємовигідний вплив.

Універсальний Закон Сили говорить нам про те, що все у цьому світі складається з певних сил, які знаходяться в певному балансі. Необхідно виділити, що існують дві основні сили, які є першопричинами усього, що відбувається з нами, в нас і навколо нас. Називаються вони – любов і страх. Це і являється ефективним ключем до розуміння того, що відбувається. Любов – це сила випромінююча, така, що творить. Страх – це сила поглинаюча, стримуюча, стискаюча. Слід також підкреслити, що на будь-яку силу знайдеться інша сила [4].

В роботі поліцейського немає місця страху, тільки віра в повному захисті може подолати страх. Ми говоримо про внутрішній спокій, а внутрішній спокій буде тільки тоді коли є впевненість у захищеності. Крім жилета та інших захисних систем є захист вищих сил і це головне, енергетичне поле людини. Давайте пригадаємо козаків характерників, які кулі ловили руками і зброя їх не брала, бо вміли працювати над собою. Знали устрій людини та закони Всесвіту. Поліцейський – це людина, яка повинна мати високий рівень духовного розвитку.

Повернемося до прийняття рішень у кризових ситуаціях, хоча з цього питання було би цікаво запитати поради у козаків-характерників – а саме певних технік ведення бою та бойових мистецтв. Відкрите серце та любов – перше, що б вони нам сказали. Ну, а далі – мистецтво воїна.

Стеценко В.В. зазначає, що психологічний спокій визначається суб'єктивним сприйняттям оточуючих умов реальності як визначеної, так і невизначеної [7].

В своєму дослідженні він акцентує увагу на проблематиці невизначеності життя поліцейського. Стеценко В.В. говорить, що в поліцейській діяльності це стосується психологічної готовності до несення служби в конкретних надзвичайних ситуаціях, де співробітник має володіти морально-психологічною стійкістю до екстремальних стресових впливів, самоволодінням, розумною обачливістю, волевою регуляцією [7]. На думку Майорчак Н.М. екстремальний вплив далеко не завжди чинить негативний вплив на ефективність виконуваної діяльності [5]. Людина має можливість розвиватися коли виникають

певні складності та перешкоди, а інакше як може відбуватися духовне зростання. Однак зазначимо, що в кризових ситуаціях відбувається мобілізація внутрішніх ресурсів людини, це може мати як позитивні, так і негативні наслідки.

Висновки. Робота поліцейського відноситься до діяльності з високим рівнем емоційно-стресових навантажень, особливо в умовах кризових ситуацій. Ефективність та успіх професійної діяльності поліцейського в кризових умовах є стійка усвідомлена поведінка в умовах стресу. Повний контроль емоцій. а на значно вищому духовному рівні думок, при повному усвідомленні того що відбувається як з самою особистістю поліцейського так і повний контроль всіх зовнішніх факторів. Цілісність внутрішнього та зовнішнього дозволяє поліцейському зберігати здоров'я як фізичне так і психічне і бути владою із собою та оточуючими.

Список використаних джерел

1. Гельбак А. М. Психологічний супровід поліцейської діяльності. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика* № 1(9). 2024.
2. Владимиров М.В. Психологічна підготовка поліцейських в умовах воєнного стану: вогнева підготовка поліцейських як елемент психологічної стійкості. *Підготовка правоохоронців в системі МВС України в умовах воєнного стану*. Вінниця, 2024. С. 213–217.
3. Ламаш І. В., Євдокімова Є. В. Специфіка толерантності до невизначеності в контексті психологічної ресурсності поліцейських. *Особистість, суспільство, закон: психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. пам'яті проф. С. П. Бочарової* (30 берез. 2017 р., м. Харків, Україна). Харків : ХНУВС, 2017. С. 183–185.
4. Майданенко С.В. Універсальні закони як первинний механізм розвитку людини. *Актуальні питання соціально-гуманітарної середньої та вищої освіти: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю. 21 квітня 2023 року, м. Дніпро / ред. колегія: В. Сиченко, І. Безена, МойсаSchlambergerBrezar, О. Степаненко, І.Карпань, Т.Богатирьова, О.Федіна. Дніпро-Любляна: КЗВО «ДАНО» ДОР», Україна – UniversityofLjubljana, Slovenia, 2023. 200 с.*
5. Майорчак Н.М. Психологічні конструкти позиціонування поліції серед населення: матеріали «круглого столу» від 24 листопада 2016 р. / за заг. ред. Гуменюк Л. Й., Козирєва М. П. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. С. 205–207.
6. Саннікова О. П. Толерантність до невизначеності як предиктор прийняття рішень особистістю. *Вісник післядипломної освіти (серія «соціальні та поведінкові науки»)*. 2020. № 41. С. 98–123.
7. Стеценко В.В. Психологічні ресурси особистості працівника національної поліції в умовах невизначеності. *Актуальні проблеми безпеки життєдіяльності*, 2021.

Надійшла до редакції 28.02.2025

References

1. Helbak A. M. (2024) Psykholohichniy suprovid politseiskoi diialnosti. [Psychological support for police activities]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. 1 (9). [in Ukrainian].
2. Vladymyrov M. V. (2024). [Psychological training of police officers under martial law: fire training of police officers as an element of psychological resilience]. *Psykhologichna pidhotovka politseiskykh v umovakh voiennoho stanu: vohneva pidhotovka politseiskykh yak element psykholohichnoi stiikosti. Pidhotovka pravookhorontsiv v systemi MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu*. Vinnytsia. [in Ukrainian].
3. Lamash, I. V., & Yevdokimova, Ye. V. (2017). Spetsyfika tolerantnosti do nevyznachenosti v konteksti psykholohichnoi resursnosti politseiskykh [The specificity of tolerance to uncertainty in the context of psychological resourcefulness of police officers]. *Osobystist, suspilstvo, zakon: psykholohichni problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia : zb. tez dop. Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. pam'iaty prof. S. P. Bocharovoi* [Personality, society, law: psychological problems and ways to solve them : coll. theses add. International science and practice conf., dedicate. in memory of Prof. S. P. Bocharova]. Kharkiv : KhNUVS. [in Ukrainian].
4. Maidanenko S. V. (2023) Universalni zakony yak pervynnyi mekhanizm rozvytku liudyny. [Universal laws as the primary mechanism for human development.]. *Aktualni pytannia sotsialno-humanitarnoi*

serednoi ta vyshchoi osvity: Materialy IV Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii z mizhnarodnoiu uchastiu. 21 kvitnia 2023 roku, m. Dnipro / red. kolehiia: V. Sychenko, I. Bezena, MojcaSchlambergerBrezar, O. Stepanenko, I. Karpan, T. Bohatyrova, O. Fedina. Dnipro-Ljubliana: KZVO «DANO» DOR», Ukraina – UniversityofLjubljana, Slovenia [in Ukrainian].

5. Maiorchak N.M. (2016). Psykholohichni konstrukty pozytsiuvannia politsii sered naseleennia [Psychological constructs of police positioning among the population]: materialy «kruhloho stolu» vid 24 lystopada 2016 r. / za zah. red. Humeniuk L. Y., Kozyrieva M. P. Lviv: Lvivskyi derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav. [in Ukrainian].

6. Sannikova, O.P. (2020). Tolerantnist do nevyznachenosti yak predyktor pryiniattia rishen osobystistiu [Tolerance for uncertainty as a predictor of individual decision-making]. Visnyk pisladyplomnoi osvity (seriia «sotsialni ta povedinkovi nauky») – Bulletin of postgraduate education (series «social and behavioral sciences»). [in Ukrainian].

7. Stetsenko V.V. (2021) Psykholohichni resursy osobystosti pratsivnyka natsionalnoi politsii v umovakh nevyznachenosti. [Psychological resources of the personality of a national police officer in conditions of uncertainty.] Aktualni problemy bezpeky zhyttiediialnosti. [in Ukrainian].

ABSTRACT

Svitlana Maidanenko. Decision-making by future police officers in crisis situations: a psychological aspect

Crisis situations that police officers encounter in their work are characterized by a high level of stress and uncertainty, which significantly complicates the decision-making process. Such situations can take various forms – from incidents at the crime scene to emergency events that require an immediate response. Psychologically, these situations are characterized by increased tension, emotional overload and the need to quickly adapt to changing conditions. Successful management of crisis situations requires a police officer to have high resistance to stress, the ability to quickly assess threats and make informed decisions. Emotional stability and psychological preparedness become important factors for maintaining professionalism in such conditions. The psychological readiness of police officers to act in crisis situations is a complex state that includes cognitive, emotional and motivational components. It is determined by the ability of a police officer to remain calm, make decisions quickly and accurately and act in accordance with the assigned tasks, despite stressful influences. The main components of psychological readiness include: emotional stability, motivation to perform professional duties, confidence in one's own strengths and abilities, as well as the ability to adapt to changing circumstances. The formation of psychological readiness requires systematic work with police officers, which includes training, modeling extreme situations and developing self-regulation mechanisms. Decision-making models in crisis situations are important for the effective work of police officers in conditions of high uncertainty. In conditions of stress and limited time, it is important not only to have a clear idea of the possible options for action, but also the ability to make decisions quickly, without losing control of the situation. The psychological aspect of these models consists in intuitive analysis of the situation, the use of previous experience and readiness to adapt. The main principle is the ability of a police officer to react quickly, using both rational and intuitive strategies. Psychological training, which includes training in stress conditions, is a necessary condition for successful decision-making in such situations.

Key words: *readiness, crisis situations, decision-making, stress, adaptation.*